

مسائل مستحدثه پیرامون کرونا

۹۹/۰۲/۱۳

بسم الله الرحمن الرحيم

« فهرست دروس

موضوع: کرونا، شرور، و اجابت دعا

شرور و استجاب دعا

یکی از پرسش هایی که شرور، و به خصوص کرونا، ایجاد کرده این است که حال که همه مردم مشغول دعا هستند و از خدا می خواهند ویروس کرونا نابود شود، پس چرا چنین نمی شود، در حالی که خداوند در قرآن می فرماید:

﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ...﴾ [۱]

پروردگار شما گفته است: «مرا بخوانید تا (دعای) شما را بپذیرم...»

﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا

دَعَان...﴾ [۲]

و هنگامی که بندگان من، از تو در باره من سؤال کنند، (بگو): من نزدیکم! دعای دعا کننده را، به هنگامی که مرا می خواند، پاسخ می گویم...

در پاسخ به این پرسش دو بحث مطرح است. بحث اول این است که معنای استجاب دعا چیست؟ بحث دوم این که آیا استجاب دعا دارای شروط و موانع است؟ بحث دوم به نوبه خود به دو بحث شروط استجاب و موانع استجاب تقسیم می شود.

حوزه علمیه قم

مسجد اعظم

قم

مدرسه فیضیه

مدرسه خان

مدرسه آیت الله گلپایگانی

سایر مدارس

فقه معاصر

تفسیر

رجال

دروس به زبان عربی

دروس سطوح عالی

حوزه علمیه نجف

نجف

حرم امیرالمؤمنین (ع)

مساجد

حوزه علمیه مشهد

مدرسه آیت الله خویی

سایر مدارس مشهد

تفسیر و نهج البلاغه

سایر حوزه ها

شهرستانها

کربلا

بیروت

دمشق

داکار (آفریقا-سنگال)

قطیف و احساء

کابل

سایر موضوع ها

کلام و فلسفه

طب در روایات

بزرگان معاصر

تقریر عربی درس ها

راهنما

تقریر نویسی

مشکلات

ثبت نام

ثبت نام

ویرایش اطلاعات

نرم افزارها

پخش زنده-کامپیوتر

پخش زنده-اندروید

آرشیو مدرسه فقهات

در مورد بحث مقام اول باید گفت از لحاظ لغوی دو واژه
استجابات و اجابت که در دو آیه بالا آمده، همانطور که لغت
شناسان گفته اند، به یک معناست و هر دو به معنای پاسخ دادن
است. جوهری می گوید:

الجواب معروف. يقال أجابه و أجاب عن سؤاله، و المصدر
الإجابة ... و الإجابة و الاستجابة بمعنى

پاسخ دادن متناسب با سوال و درخواست، معانی متفاوتی دارد.
مثلا پاسخ در مورد سوال علمی معنایی دارد و در مورد تقاضای
انجام کاری معنای دیگری دارد. اما در همه موارد از جمله طلب
کاری، دو معنا دارد. یک معنا، که معنای خاص اجابت است،
برآورده کردن و انجام دادن کاری است که طلب و تقاضا شده
است. معنای دوم، که معنای عام است، عنایت و توجه نشان
دادن با درخواست و بی توجهی نکردن به درخواست است. این
معنای عام هم شامل معنای خاص می شود و هم انواع دیگر توجه
و واکنش به درخواست را شامل می شود.

در احادیث هر دو معنا از اجابت و استجابات مطرح شده است.
به دیگر سخن، هم معنای خاص و هم معنای دیگری برای اجابت
ذکر شده که همه این معانی در ذیل معنای عام اجابت و جواب
قرار می گیرد. در برخی روایات از پیامبر خدا ص که در کتابهای
فریقین نقل شده سه معنا برای استجابات دعا ذکر شده است:
تحقق مورد دعا به صورت فوری، تحقق ثواب و ذخیره در آخرت،
بر طرف شدن شری مثل خیر خواسته شده در دعا:

مَا مِنْ مُسْلِمٍ دَعَا لِلَّهِ سُبْحَانَهُ دَعْوَةً لَيْسَ فِيهَا قَطِيعَةٌ رَحِمٍ وَ لَا إِنْثَمَ
إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ بِهَا أَحَدَ خِصَالٍ ثَلَاثَةٍ إِمَّا أَنْ يُعَجَّلَ دَعْوَتُهُ وَ إِمَّا أَنْ
يَدَّخَرَ لَهُ وَ إِمَّا أَنْ يَدْفَعَ عَنْهُ مِنَ السُّوءِ مِثْلَهَا [۳]

در چند روایت دیگر این سه واکنش مثبت خدا به دعا، به عنوان
استجابات دعا ذکر شده است:

مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يَدْعُو اللَّهَ إِلَّا اسْتَجَابَ لَهُ إِمَّا أَنْ يُعَجَّلَ لَهُ فِي الدُّنْيَا
أَوْ يُؤَجَّلَ لَهُ فِي الْآخِرَةِ وَ إِمَّا أَنْ يُكْفَرَ عَنْهُ مِنْ ذُنُوبِهِ بِقَدَرٍ مَا دَعَا مَا
لَمْ يَدْعُ بِمَأْنَمٍ [٤]

در روایتی دیگر، که این سه معنا ذکر شده، در مورد معنای دوم
گفته شده که افضل از معنای اول است.

در برخی روایات، استجابت به دو معنای اعطای درخواست در
دنیا یا در آخرت آمده است:

ما من مؤمن يدعو بدعوه الا استجيب له؛ فَإِنْ لَمْ يعطها في الدنيا
أعطىها في الآخرة

در روایتی استجابت به معنای خاص آمده اما گفته شده که اگر
دعا استجابت نشود برای دعا کننده حسنه نوشته می شود:

إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ بِدَعْوَةٍ فَلَمْ يُسْتَجَبْ لَهُ، كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ

بنابراین، استجابت هم به معنای خاص به کار می رود و هم به
معنای عام، که تا کنون سه مصداقش بیان شد.

در روایتی آمده که زندیقی از امام صادق ع پرسید چرا با
وجودی که خداوند در قرآن وعده اجابت دعا داده اما دعای فرد
درمانده و مظلوم برآورده نمی شود. امام در پاسخ فرمودند:

هیچ کس نیست که او را بخواند، جز آن که پاسخش
می دهد (الا استجاب له). اما ستمکار، دعایش برمی گردد تا آنگاه
که به درگاه خدا توبه کند؛ و اما شخص مُحِق، هرگاه دعا کند،
خداوند دعایش را مستجاب می کند (استجاب له) و بلا را از او،
از جایی که نمی داند، دور می سازد و یا پاداش فراوانی برای روزی
که به آن نیازمند است، ذخیره می کند، و اگر برآوردن آنچه بنده
درخواست کرده است، برایش خوب نباشد، از برآوردنش
خودداری می کند. ای بسا بر مؤمن خداشناس گران باشد که به
درگاه خدا برای چیزی دعا کند که نمی داند درست است یا
نادرست. گاهی اوقات بنده از پروردگارش نابودی کسی را می طلبد

که هنوز عمرش به سر نیامده است، یا درخواست باران در وقتی می‌کند که شاید در آن وقت، بارش باران صلاح نباشد؛ چرا که خداوند، خود، به تدبیر مخلوقات که آفریده، دانایتر است. و امثال این موارد بسیار است. این مطلب را درک کن.

در صدر روایت، مصداقی چهارم برای استجابت دعا به معنای عام ذکر شده است. این مصداق در مورد ظالم و ستمکار است و استجابت خدا درباره او این است که دعایش را بر می‌گرداند تا زمان توبه که اگر توبه کرد مانند مظلوم با او برخورد می‌شود. در مورد مظلوم، استجابت به این معناست که یا خواسته او را برآورده می‌کند و یا پاداش فراوانی به او می‌دهد.

در روایتی دیگر مشابه همین مطلب البته نه در مورد ستمکار بلکه حتی در مورد مظلوم ذکر شده است و البته تعلیق انجام خواسته دلایل دیگری دارد:

فِيمَا أَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ انْقَطَعَ إِلَيَّ كَفَيْتُهُ، وَ مَنْ سَأَلَنِي أُعْطِيْتُهُ، وَ مَنْ دَعَانِي أَجَبْتُهُ، وَ إِنَّمَا أَوْخَرُ دَعْوَتَهُ وَ هِيَ مُعَلَّقَةٌ وَ قَدْ اسْتَجَبْتُهَا لَهُ حَتَّى يَتِمَّ قَضَائِي، فَإِذَا تَمَّ قَضَائِي أَنْفَذْتُ مَا سَأَلَ. قُلْ لِلْمَظْلُومِ: إِنَّمَا أَوْخَرُ دَعْوَتَكَ وَ قَدْ اسْتَجَبْتُهَا لَكَ عَلَى مَنْ ظَلَمَكَ، حَتَّى يَتِمَّ قَضَائِي لَكَ عَلَى مَنْ ظَلَمَكَ؛ لِضُرُوبٍ كَثِيرَةٍ غَابَتْ عَنْكَ وَ أَنَا أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ: إِمَّا أَنْ تَكُونَ قَدْ ظَلَمْتَ رَجُلًا فَدَعَا عَلَيْكَ فَتَكُونَ هَذِهِ بِهِدِهِ لَا لَكَ وَ لَا عَلَيْكَ، وَ إِمَّا أَنْ تَكُونَ لَكَ دَرَجَةٌ فِي الْجَنَّةِ لَا تَبْلُغُهَا عِنْدِي إِلَّا بِظُلْمِهِ لَكَ؛ لِأَنِّي اخْتَبَرْتُ عِبَادِي فِي أَمْوَالِهِمْ وَ أَنْفُسِهِمْ. [۵]

از جمله چیزهای که خداوند متعال به داود علیه السلام وحی فرمود، این بود که: «هر کس تنها به من تکیه کند، او را کفایت [و از خَلقم بی‌نیاز] می‌کنم، و هر کس از من بخواهد، به او عطا می‌کنم، و هر کس مرا بخواند، پاسخش می‌دهم، جز آن که دعای او را به تأخیر می‌افکنم و همچنان اجابت‌شده معلق

می‌گذارم تا آن که قضایم صادر شود، و چون قضایم صادر شد، خواسته او را اجرا می‌کنم. به ستم‌دیده بگو: نفرین تو را در حق کسی که به تو ستم کرده است، اجابت می‌کنم؛ اما آن را به تأخیر می‌افکنم تا آنگاه که قضایم برای تو درباره کسی که به تو ستم کرده است، به انجام رسد. و این، به دلایل گوناگونی است که تو از آن بی‌خبری، و من خود، بهترین داورانم. یا به این دلیل است که تو نیز به مردی ستم کرده‌ای و او تو را نفرین کرده است. پس، آن نفرین در برابر این نفرین است؛ [یعنی] نه نفرین تو را اجابت می‌کنم و نه نفرین او را در حق تو. و یا به این دلیل است که [در قبال آن ستمی که به تو شده،] تو را در بهشت درجه‌ای دهم که جز با همین ستمی که در حق تو کرده است، به آن نمی‌رسی؛ چرا که من بندگانم را در مال و جان آنان می‌آزمایم»

در این روایت تصریح شده که با این که دعا استجابت شده، اما معلق است.

در روایتی از امام صادق ع، مصداقی پنجم برای اجابت دعا ذکر شده است و آن لعن ستمکار بت پرست است. در این حدیث آمده است چون خداوند عهد کرده جواب دعا کننده را بدهد جواب ستمکاران بت پرست را این گونه می‌دهد که آنان را لعن می‌کند:

كَانَ فِيمَا وَعَظَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى بِهِ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْ قَالَ لَهُ: يَا عِيسَى ... قُلْ لِيُظْلَمَ بَنِي إِسْرَائِيلَ: لَا تَدْعُونِي وَالسُّحُوتُ تَحْتَ أَحْضَانِكُمْ، وَ الْأَصْنَامُ فِي بُيُوتِكُمْ؛ فَإِنِّي وَأَيْتُ أَنْ اجِيبَ مَنْ دَعَانِي، وَ أَنْ أَجْعَلَ إِيَّاهُمْ لَعْنًا عَلَيْهِمْ حَتَّى يَتَفَرَّقُوا. [۶]

از جمله اندرزهای خداوند تبارک و تعالی به عیسی بن مریم علیه السلام، این بود که به او فرمود: «ای عیسی! ... به ستمکاران

بنی اسرائیل بگو: در حالی که زیر پاهایتان حرام و در خانه‌هایتان بت قرار دارد، مرا نخوانید؛ زیرا من با خود، عهد استوار بسته‌ام که هر کس مرا بخواند، پاسخش بدهم، و پاسخ من به آنان تا زمانی که [از محفل دعا] پراکنده شوند، لعنت کردن ایشان است».

خلاصه بحث در مقام اول این است که اجابت و استجابت به دو معنای عام و خاص به کار می‌رود. اجابت به معنای عام، مطلق جواب است که شامل انواعی از پاسخ‌ها می‌شود که پنج مورد آن را در روایات یافتیم که عبارتند از: لعن ستمکار بت پرست، رد خواسته و معلق گذاشتن آن تا زمان توبه ستمکار، پاداش فراوان، بر طرف کردن شری دیگر غیر از شر مورد دعا، و برآورده کردن دعا. معنای خاص اجابت و استجابت، تحقق مورد پنجم است.

اما در مورد مقام دوم، یعنی شروط و موانع دعا، باید گفت در آیات قرآن و روایات، شروط متعددی برای اجابت دعا ذکر شده است. فهرست این موارد عبارتند از: معرفت خدا، اخلاص، عمل صالح، پاک بودن درآمد و لقمه حلال، حضور قلب، بریدن از غیر خدا، انصاف در دعا. همچنین موانع متعددی برای اجابت دعا ذکر شده که مهم‌ترین آنها عبارتند از: گناه، ظلم کردن و کمک به ظالم، نافرمانی از پدر و مادر، بریدن از خویشاوندان، زنا، شرابخواری، ترک امر به معروف و نهی از منکر، سبک شمردن نماز، سخن چینی، غناء، وفا نکردن به عهد خدا، متوسل شدن به غیر خدا (ناس)، حکمت خدا.

پرسشی که درباره این شرایط و موانع مطرح می‌شود این است که اینها در مورد معنای عام اجابت است یا معنای خاص آن؟ به نظر می‌رسد این شرایط و موانع در مورد معنای خاص اجابت است. برای مثال وقتی گفته می‌شود ظلم مانع اجابت دعاست،

منظور این نیست که خداوند دعای ستمکار را جواب نمی دهد، زیرا در احادیث بالا دیدیم که خداوند حتی دعای ستمکاران بت پرست را هم پاسخ می دهد اما پاسخ خدا لعن یا معلق گذاشتن دعا به توبه بود.

در بسیاری از احادیث به جای مشروط کردن اجابت به شرط از تعبیر دیگری مثل مشروط کردن قضای حاجت به شرط آمده است. اما باقر ع می فرمایند:

إِنَّ الْعَبْدَ يَسْأَلُ اللَّهَ الْحَاجَّةَ، فَيَكُونُ مِنْ شَأْنِهِ قَضَاؤُهَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ أَوْ إِلَى وَقْتٍ بَطِيءٍ، فَيُذْنِبُ الْعَبْدُ ذَنْبًا، فَيَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِلْمَلَكِ: لَا تَقْضِ حَاجَتَهُ وَاحِرْمُهُ إِيَّاهَا؛ فَإِنَّهُ تَعَرَّضَ لِسَخَطِي، وَاسْتَوْجَبَ الْحِرْمَانَ مِنِّي. [۷]

بنده از خداوند، حاجتی می طلبد که اقتضا دارد به زودی یا دیرتر برآورده شود. سپس آن بنده گناهی می کند و خداوند تبارک و تعالی به فرشته می فرماید: «حاجتش را برآورده مساز و او را از آن محروم کن؛ چرا که خود را در معرض خشم من قرار داد و مستوجب محرومیت من گشت».

وقتی مردم سوال می کنند که چرا دعايمان اجابت نشد، منظور معنای خاص اجابت است و از این رو در پاسخ، دو بیان وجود دارد: یا گفته می شود اجابت خاص مشروط به اموری مثل حکمت است و در مورد دعای خاص، این دعا با حکمت الهی سازگار نیست. یا گفته می شود اجابت به معنای عام صورت گرفته است و مثلاً در مقام اجابت، خداوند ثوابی برای فرد دعا کننده لحاظ کرده است و دعای او را به این دلیل که خلاف حکمت است برآورده نکرده و معنای خاص اجابت محقق نشده است.

[۱] غافر/سوره ۴۰، آیه ۶۰.

[۲] بقره/سوره ۲، آیه ۱۸۶.

[۳] آموزه هايي از قرآن و حديث، دياري بيدگلي، محمدتقي،

ج ۱، ص ۹۲.

[۴] هداية الأمة إلى أحكام الأئمة - منتخب المسائل، الحر

العاملي، الشيخ أبو جعفر، ج ۲، ص ۹۸.

[۵] إرشاد القلوب، الديلمي، حسن بن محمد، ج ۱، ص ۲۹۷.

[۶] اخلاق فاضل، فاضل لنكراني، محمد، ج ۱، ص ۱۶۵.

[۷] وسائل الشيعة، الشيخ الحر العاملي، ج ۱۱، ص ۲۲۹، أبواب

اشتغال الانسان بعيب نفسه عن عيب الناس فيه أحد عشر حديثا

وإشارة إلى ما مر، باب ۳۶، ح ۱۱، ط الإسلامية.

